

CSÉVE ANNA

A Levelezés és a Tükör-jegyzetek mint a Móricz-recepció eseményei

„Irtam ám. Irok is ám. – Arról is írnak még!”¹

Előadásom mottója Móricz korai levelezéséből származik. A pályája kezdetén álló, még egzisztenciális távlattal nem rendelkező író egyetlen bizonyosságot tud önmagáról: dolga van és ez a dolog további – leckét, feladványt, munkát, teendőt – hordoz a jövő számára. Az ír ige ragozásának egymásutánja (irtam, írok, írnak), monoton ismétlődése fokozásként hat, ritmusa meghatározza a rövid tömondatok jelentését. 1903-ban Holics Jankának, leendő feleségének szól, de 2019-ben, ennek a levelezésnek a közreadásakor, első olvasóit is megszólítja. A 24 éves fiatalember még időben figyelmeztet bennünket arra: lesz mit kiadnunk és lesz miről írunk. A kéziratos életmű nagyságának ismeretében tudhatjuk, Móricz Zsigmond nem túloz, az írás szót minden igeidőben használja. Előadásomban a Móricz-életmű mindeddig ismeretlen részeinek, levelezésének² és *Tükör*³ című jegyzeteinek digitális kiadványként való megjelenéséről szeretnék röviden beszámolni – még annak hivatalos bemutatása előtt, de már látható formájukra rámutatva a <http://digiphil.hu/> weboldalon.⁴ Ezek után a bevezető gondolatok után, már szöveg-közelben maradván, első olvasási tapasztalataimat szeretném megosztani Önökkel.

A levelezés kritikai kiadása a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH, 116201), a *Tükör* naplójegyzetek forráskiadása az Nemzeti Kulturális Alap (NKA, 4921/01005) támogatásával készült a Petőfi Irodalmi Múzeumban, műhelymunkában, doktoranduszok és egyetemisták részvételével.⁵ A TEI XML alapú jelölőnyelvvvel kódolt digitális megjelenítés a PIM és az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet fejlesztése, a megjelenítés problémái miatt a humán-informatikusok jelenleg is dolgoznak a programozáson.

¹ MÓRICZ ZSIGMOND levele Holics Jankának, 1903. június 26. In: Móricz Zsigmond: *Levelezése (1892–1913)*. Szerk., előszó Cséve Anna, a jegyzeteket írta Cséve Anna, Hangácsai Zsuzsa, Káli Anita, Lengyel Imre Zsolt, Török Sándor Mátyás, Varga Katalin, Véték Bence. Digitális kritikai kiadás, lektorálás alatt. Budapest, 2019. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digiphil.hu/o:mzs-lev.tei.370#p.19> [Móricz, 2019]

² CSÉVE, 2019. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digiphil.hu/context:moriczlevelezes>

³ MÓRICZ ZSIGMOND, *Tükör*. Szerk. Cséve Anna, a jegyzeteket írta Cséve Anna, Lengyel Imre Zsolt, Modor Bálint, Varga Katalin, Véték Bence. Digitális kiadás, lektorálás alatt. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digiphil.hu/context:tukor> [Móricz, 2018]

⁴ A DIGIPHIL (Tudományos szövegkiadások, bibliográfiák és kutatási adatbázisok online tudástára) a Petőfi Irodalmi Múzeum és az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet közös szolgáltatása. Munkatársak Palkó Gábor (projektvezetés, koncepció, digitális architektúra és környezet kialakítása, TEI és metaadat specifikáció kidolgozása), Fellegi Zsófia, Bobák Barbara (digitális filológia). Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digiphil.hu/o:impresszum>

⁵ MÓRICZ MŰHELY. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <https://pim.hu/hu/moricz/kutarcsoport-tagjai>

A levelezés csempéjén látható, a kritikai kiadás lektorálása még folyamatban van. Az 1892 és 1913 között írt teljes *kétirányú* levelezés a Csanak Dóra szerkesztette kötet⁶ leveleinek ötszöröse a vonatkozó időszakot tekintve. Az említett Holics Jankának szóló levél a közzétett közel 1500 levélnek csak egyike. Mindez pedig csak töredéke az előttünk álló feladatnak, a tízezres számú levélkézirát közreadásának, mely (nyertes pályázatok esetén) minden bizonnyal évtizedekre dolgot ad a Móricz-filológiának. A forrásfeltárás legnagyobb meglepetése az elveszettnek hitt közel ötszáz darabból álló szerelmi levelezés, melynek hiányát utoljára Móricz Miklós panaszolta fel 1952-ben.⁷

A *Tükör-jegyzetek*, más néven *kisnaplók* 2004 és 2005-ös részleges szövegközléseinek és a *Naplójegyzetek*, 1919 című kiadványnak már volt némi recepciója. Fogadtatása nem is lehetett hangosabb, mert a kötet-együttes egésze ismeretlen volt. Pedig a jegyzetelő Móricz Zsigmond alakja visszatérő témája volt kritikusaiknak, Füst Milántól, Ignotuson keresztül Németh Lászlóig. Szinte minden monográfus megemlíti a jegyzetelés tényét az író országjáró körútjairól szólva.⁸ Eseményként értékelhető, hogy a mindeddig ismeretlen világháborús jegyzetek 2018-ra a szövegkiadásig eljutottak. A műtárgyaknak is beillő aranyozott lapszélű, a régi breviáriumok formájához hasonlítható kéziratos könyvecskék lapjainak faksimile oldalai is megtekinthetők a weboldalon. A fakuló ceruzairású írásképp alapján könnyen belátható, hogy a publikáció komoly, tiszteletre méltó textológiai eredmény a fiatal kutatócsoporttól.

A *Levelezés és a „Tükör-jegyzetek”* helyzete az életműben a *Naplók* sorsát juttatja eszembe. 1979-ig, a Móricz-hagyaték múzeumba kerüléséig a család tulajdonában lévő kéziratok jó szolgálatot tettek Móricz Virág és Móricz Miklós életrajzi munkáinak. Mindketten *reflektálatlanul használták* – kiválogatták, eltakarták, jelöletlen idézetekként, idézettöredékként vagy csak átfogalmazták a publikálatlan „Móriczokat”. Az *életrajz és egyes ismert művek összekapcsolásának* gyakorlata, mint erre Szilágyi Zsófia mutatott rá monográfiájában⁹, általában is jellemző volt az író recepciójára, ez a keveredés *jelentős leegyszerűsítésekhez vezetett*. A levelek, jegyzetek, naplók esetében hasonló megállapításokra juthattunk. Az új digitális kiadványoknak köszönhetően ma már filológiai részletességgel feltárhatók lennének a *szakirodalmi szövegformálás torzulásai*, hagyományozódásai.

A levelezés és a *Tükör-jegyzetek* tehát első sorban abból a szempontból válnak a Móricz-recepció eseményeivé, hogy az autentikus szerzői szövegek megjelenhetnek önálló kiadványokként, önnön műfajuk és szöveglétük jogán: új olvasmányokként egészíthetik ki és kondicionálhatják az újraolvasás folyamatait.

⁶ MÓRICZ ZSIGMOND: *Levelei*. Szerk., jegyz. F. Csanak Dóra, I–II. Budapest, 1963. Akadémiai Kiadó.

⁷ „Egyáltalában, tudtommal, a völegény-menyasszony levelezéséből semmi sem maradt meg. Hogy történéhetett ez?” MÓRICZ MIKLÓS: *Móricz Zsigmond indulása*. Budapest, 1959. Magvető Könyvkiadó, 310.

⁸ SZILÁGYI ZSÓFIA: *Móricz Zsigmond*. Pozsony, 2013. Kalligram, 218–220. [Szilágyi, 2013]

⁹ Vö. „(...) az életrajzi monográfiák fogadtatásakor gyakran emlegetett gyanú és kétely nemcsak az adatok kezelését, egyáltalán, a tény és a fikció elkülönítésének módját érintheti, de azt a műfajt is, amelyet a könyv szerzője, tudatosan vagy reflektálatlanul, a szépirodalomból kölcsönöz.”

Műfajkeresés, szövegfelhasználás

A *Levelezésben* a zárt boríték, képeslap, képeslap-sorozat, távirat, hivatalos levél, úti levél vagy akár egy üres boríték is helyet kap. A *Tükör* című *műhelynaplóban* pedig mindenféle leírni vagy bemásolni való található – jegyzet, lejegyzés, naplóbejegyzés, úti jegyzet, lajstrom és egészen a firkanak tűnő absztrakt írásig, sőt rajzig. Az írások e tarkasága a kéziratos könyvforma keretébe foglalódik, melynek célja az első világháborúról írandó regény alapanyagának összegyűjtése.

Más műfajokat is *befogadó jellegük* megengedi, hogy ezek az írások eloldódjanak a levél vagy jegyzet eredeti, közismert funkciójától. Mindkét korpusz *forrásértéke* igen jelentős, hiszen mint műfajok valószínűtlenül *kiszolgáltatottak annak a valóságnak*, melyben születtek. Ebből a tényből is következhet, hogy túlnőnek saját kereteiken, maguk a levelek és jegyzetek összekapcsolódnak, *szövegszerű egyezéseket mutatnak* egymás között, és ezen túl is: *a művek világával*. Álljon itt néhány példa a szövegvándorlásra. Móricz a *Fehér könyvbe*¹⁰ írt *Epilogus* című versét 1902. április 20. után Holics Jankának küldi el.¹¹ Az ilyen típusú szövegek pakolásának természetét, a szövegvándorlás irányát eldöntetlenség jellemzi. Nem tudható, hogy Móricz egy városligeti séta alkalmával papírra vetett jegyzete¹² vagy Holics Jankának szóló 1904. május 1-i levelében¹³ olvasható azonos szövegű ligeti beszámoló keletkezett-e előbb. Bár a viháncoló járókelők, a vak harmonikás vagy a faszor leírása ebben a szövegekörnyezetben spontán élménybeszámolóknak tűnik, maga a levélíró se gondolja komolyan, hogy a levél műfajának megfelel: „Hop hó! És ez szerelmes levél? Édes, édes Jankám, én egész elfelejtettem, hogy most nem tárczafilozófia sekélyes okoskodásába kő belegabalyodnom (...)”¹⁴ A szerző pozíciója vetekszik a levélíró státusszal, mindkét írástípusban az írószemélyiség önelbeszélése (az elbeszélte én) formálódik: a fiókba zárt jegyzetkönyvben és a magánlevél műfajában – privát, szabad, a nyilvánosság elől még zárt terepen.

A műfajkeresés, a szövegfelhasználás ilyen jellegű szabadsága, a szövegkezelés függetlensége a *Tükör*nek még markánsabb jellemzője. A kéziratos könyvekben található önálló kispróza egységek – mint vázlat, műterv, napló, novella, regény- vagy drámatörredék, vers és nem utolsósorban levélmásolat – egy műhelynapló egészét építik. A különböző deskriptív, narratív, argumentatív jellegű szövegek azonban nem állnak össze cselekménnyé, sőt, többnyire nem szerzői szövegek, hanem élőszóbeli közlések lejegyzései. A kisebb-nagyobb hosszúságú szövegfajták legtöbbször a minimál-szöveg felé tartanak, az egy-egy mondatos rögzítésig és egészen a legkisebb egységig, a szóig, ameddig a nyelv öntevékenyen alkot, minden előfordul.

¹⁰ MÓRICZ ZSIGMOND: *Fehér könyv, kézirat*, PIM M. 129.

¹¹ MÓRICZ, 2019. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipil.hu/o:mzs-lev.tei.172#p.4>

¹² MÓRICZ ZSIGMOND *Jegyzetei*, Magántulajdonban.

¹³ MÓRICZ, 2019. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipil.hu/o:mzs-lev.tei.468#p.6>

¹⁴ MÓRICZ, 2019. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipil.hu/o:mzs-lev.tei.468#p.32>

A fenti felsorolásból nyilvánvalónak látszik, hogy ezen a kísérletező terepen már elő van készítve vagy *megkezdődik a művé válás folyamata*. Móricz a *Tükör* I. kötetében 13 pontban foglalja össze talán egy novellára való történet vázlatát a harcokban megsebesült Milviusz Géza elbeszélése alapján: „1 Bucsuzás itthon. / 2 a srapnel / 3. támadásra, a szolgál / 4. a kém álpáncsa / 5 a kiküldött patruj lelövése / 6. eredj keress segítséget / 7 a fekvő oroszok közt / 8 Hahó / 9 a holtak párbaja / 10. elájul, el akarják temetni reggel, mikor rájuk szól / 11 a szolgál jön 2 szanitétssel / 12 a kórház retar 13 zsákmány”.¹⁵ A *szövegek konfigurálásával* való kísérletezés a levelezés esetében is megfigyelhető. Például az 1903. október 4-i Holics Jankának szóló sorok fiktív levélként is olvashatók a címzett megszólítása alapján: „Édes Jancsikám!”. Móricz ezt a humoros hangvételű prózáját a katonasághoz való berukkolása alkalmából küldte, a „Jankiczám” megszólítást az alkalomhoz illően lecserélve. „Barátom! Ma bejelentettem hogy lesz katona a ki lesz, de én ugyan teljesen meg volnék elégedve ha tovább nem kellene fényes bakkancsomat mutogatni a világban, tegnapi nagy dicsőség arató kirukkolásom után. [...]A cédulát kiállította a század kommandáns fráter úr! és fel van benne sorolva életrajzomnak sok fontos és nevezetes pontja, pl. [...]; hogy Csését / így írják-e / Tséce / Céce / Czécze / Tczétcze / Tsetse / Sése / Csésze s mikor minden német ékes nótázásomat kimerítettem, hogy így ne írja, – akkor kezembe nyomja a tollat irjam elibe. Leirom s ő arról remekül le is másolja hogy Csésce. / – Kérem, fordítva az eszet, / – Gut, gut! / És lett: / Scésce”.¹⁶

Külön kell megemlítenünk mindkét forrás esetében azokat a szöveghelyeket, melyek műcímekre utalnak és a lábjegyzetben olvasható hivatkozásaik révén teremtenek kapcsolatot a „klasszikus” életművel. Csak az 1914 és 1916 között keletkezett „Tükröket” említve meglepő volt, hogy nem egyszer oldottunk meg szövegolvasati problémákat Móricz elbeszélésköteteit forgatva. A korpuszban fellelhető a világháború alatt publikált írások szövegelméleti, valamint a cenzúra miatt nyilvánosságra nem szánható írások, íráskezdemények. Ha Móricz a témát a publikálásig vitte, a megírás tényét a kéziratban az oldalak átlós áthúzásával jelezte. Ha az irodalom az áthúzással kezdődik, rámutat az írás folyamataira.¹⁷ Ha így értelmezzük, a *Tükör* szöveggenetikai események tárháza. Közreadásakor a hivatkozásokban a *publikus életmű a „vonal alá”, a Tükör jegyzeteibe kerül*. Így például a *Kárpáti vihar* c. kisregény, *Az üveges hintó*, a *Szervusz Rozikám, csak Moszkvába megyek, Az erdei kis piros virágok, Aspirin* vagy a *Sárika* című elbeszélések, riportok és így tovább.

Ha a Móricz kritikai kiadások 2040-re vagy 2050-re már a novellák, regények közzétételének 1914 utáni időszakánál tartanának, akkor persze ennek a publikus és kéziratosságra részre osztható polarizálódott univerzumnak a kaleidoszkópja is megfordulna. Ez az összetartozó szövegvilág megint feje tetejére állna. Maga a *Tükör* kéziratossága is beszédesen jele-

¹⁵ MÓRICZ, 2018. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipphil.hu/o:mzs-tukor.tei.1#p.1990>

¹⁶ MÓRICZ, 2019. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipphil.hu/o:mzs-lev.tei.408#p.7>

¹⁷ JEAN BELLEMIN-NOËL szöveganalitikust idézi Tóth Réka: Bevezetés. In: Uő, A szöveggenetika elmélete és gyakorlata, Csokonai Könyvtár 52. Debrecen, 2012. Debreceni Egyetemi Kiadó, 9.

níti meg ezt a forgatást: a *Jószerencsét* c. regény 21. fejezetének szövegvariánsa fordítva, fejfel lefelé van bekötve.¹⁸ Ez a 24 oldalnyi szépirodalom itt csak újra felhasznált papír, a csip-csup szövegek fizikai hordozója. A vizsgálendő témakörök a kutatás előrehaladtával bővülnek majd. A bonyolult szerveződéssű, alig félkész *Tükör szöveg- és valóságyszerűségének* felfejtése valóságos filológiai, olvasói és értelmezői kihívás. A PIM Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatalhoz benyújtott pályázata a munka folytatásának tervezett forrása.

A valóság és fikció, a szóbeliség és írásbeliség határhelyeztetén elhelyezkedő *Tükör*-írások kontextuális elemzése eredményeket hozhat az országjáró és jegyzetelő írószerep és a hozzá kötődő poétikai eljárások megismerésében. Mindez Móricz életrajzának része volt, ám a jegyzetek szövegszerű ismeretlensége miatt nem lehetett adekvát fogalmakat alkotni természetükről. Kulcsár Szabó Ernő a következőképpen fogalmaz: „A recepció így lassanként a rögválóság és a szociális tények feltárására szegődött, országjáró, adatgyűjtő és -lejegyző (sőt azokat Gömbösnek föl is olvasó) Móricz alakját, pontosabban a hiteles megfigyelések életrajzi szubjektumát vonultatta fel az igaz irodalmi valóságábrázolás biztosítékául.”¹⁹ Ez a jócskán félreinterpretált és kisajátított problematika a következő kérdések felvetésére indít: hogyan árnyalható a fikciós alkotások valóságábrázolásának Móriczi eljárása, milyen narratív identitással vagy identitásokkal rendelkezik a lejegyző alakja a *Tükör*szövegösszefüggésében?

Referenciák, fikciók

Egy szatmári vonatkozású *Tükör*-jegyzet és egy azonos témájú tárcanovella példáján keresztül szeretném megközelíteni a feltett kérdést. A *novella* a világháború jelen idejében játszódik, két jó ismerős találkozásáról szól. Az elbeszélés főszereplője egy deklaszálódott szatmári nemes, aki Budapesten a Ferenciek terén a Zálogház előtt álldogál, nyári ruhái kiváltására várakozva. Arra sétáló földijének vég nélkül anekdotázik, de jelenbeli élet-elbeszélése sem más, mulatságos, hihetetlen, csattanós: nemes létére ellenére hetvenéves korára pénzüzérkedésből él, névházasságot köt egy huszonöt éves úrilánnyal. A tárcanovella 1915 júliusában jelent meg a *Pesti Hírlapban*. Főszereplője adorjáni és sárközi Geőjthe Ambrus. Címe a név bizalmas megszólítása: *Geőjthe bátyám*.²⁰

A *jegyzetforma* három részre szóródva található meg a *Tükör* II. kötetében és az 1914-es mappában. A jegyzet címe a mesélő, adatközlő nevét tartalmazza: *Óvári Szeőke Béla úr mesél*. Móricz három beszélgetést jegyez le 1913. november 17-én,²¹ 1914. április 17-én és 1914. július 15-én.²² A három jegyzet összeszerkesz-

¹⁸ Lásd a jegyzetben. MÓRICZ, 2018. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipil.hu/o:mzs-tukor.tei.1#p.4259>

¹⁹ KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: Tónus, szólam, affektus. A nyelv művészeti kérdés csapdái a Móricz-kutatásban. In: Móricz a jelenben. Szerk: Bengi László – Szilágyi Zsófia. Budapest, 2015. Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 27.

²⁰ MÓRICZ ZSIGMOND: Geőjthe bátyám. In: Uő: Novellák II. Szerk. Domokos Mátyás. Budapest, 2002. Osiris Kiadó, 122–126.

²¹ MÓRICZ, 2018. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipil.hu/o:mzs-tukor.tei.2#p.976>

²² MÓRICZ, 2018. Hozzáférés: 2019. 11. 06., <http://digipil.hu/o:mzs-tukor.tei.1914#p.1213>; <http://digipil.hu/>

tésének nyomai a novella történetmondásának szakaszosságában is kimutatható.

A Geøjthe név talányossága és furcsasága a tulajdonnév kiejtés- és írásmódjának körülmenyességéből adódik. A név fonetikus átírású alakváltozattal is rendelkezik: h nélkül (Gøjte), majd j nélkül és hosszú magánhangzóval (Göte) is előfordul. A szereplő nevének írásmódja az adatközlő nevének mintázata alapján megalkotott. A kétbetűs hangjelölés a nemesi származás jelölője, régies betűkapcsolat. A fiktív névalkotás a j betű beszúrásával nyelvjárási hangzást idéz elő, mintegy tovább archaizálja azt. A hangok elmozdításával való nyelvszemiotikai játék a fikció- és egyben a referenciaképzés egyidejű eljárása. A változatokban használt és a rontottság érzetét keltő név valóban rontott, megnevezi a német romantika költőjét, akinek neve a századfordulón még Geöthe írásváltozatban élt. A név mint nyelvi jel egyben a névhez kapcsolódó történetek szinonimája is lehet.²³ Móricz Goethe öregkori szerelmére tett távoli utalásának ironiája a kiejtéstorzító név szellemében történik, hiszen Geøjthe bátyám névházassága, frigye egy házassági apróhirdetés kapcsán kötetett.

A novella másik szereplője egy depressziós, úzott fiatalember, Iván, akinek az élet iránti közönyét alig oldja fel régi öreg barátjával való találkozása. A figura kérdez, főleg hallgat, töpreng, a felhőket bámulja a Gellérthegy fölött. Figyelme lassan fordul a Másik felé, miután érzékeli annak testi alakját, meglátja az ártatlanságot „szöke pillantásában”, megkívánja, hogy beszélgesse vele. Iván gondolatai, érzései a beszélgetés szituációját „afféle testi szövetségként” érzi megteremthetőnek.

A Tükör-jegyzetekben megmutatkozó nyelvi-testiségre vonatkozó jellegzetességek leírásai között alig található példa a lejegyző alakjára vonatkozóan. Iván és Geøjthe társalgása nem Móricz Zsigmond és Szeöke Béla beszélgetésének „megfelelője”, mint vélhetnénk. A Tükör-beli adatgyűjtő, leíró egy harmadik személyben megformált fiktív figura: Nemo. Míg Nemo alakjáról alig tudhatunk meg valamit a jegyzetek kéziratosságában, mert személyiségjegyei visszavontak, a publikációban Iván (és az elbeszélés narrátora) Nemo minden érzelmességét, gondolatát kifecsegi a nyilvánosságnak.

Összefoglalás

Móricz Zsigmond országjárásainak cselekvés-értéke nemcsak és nem első sorban életrajzi adat. A példaként tárgyalt *textusok egymást értelmező, közös* terében és interakciójában *új jelentések* tárthatók fel, mely igazolja azt a kíváncsiságot, mely e szövegek felé fordul.

Az újonnan kiadott és már ismert szövegek összehasonlító filológiája eltéríthet a korábbi olvasási protokolltól, lehetőséget teremthet arra, hogy kicsit másként is láthassuk Móricz

o:mzs-tukor.tei.1914#p.3177

²³ Az irodalmi szereplőkről, mint összetett dinamikus jelekről lásd BENYOVSZKY KRISZTIÁN: Dumas Poe-t olvas – vagy fordítva? Egy irodalmi esettanulmány névszemiotikai tanulságai. In: Nevek szemiotikája. Szerk. Bauko János – Benyovszky Krisztián. Nyitra – Budapest, 2014. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság, 253.

poétikájának elemeit, művészi nyelvének feszültségforrásait, *referenciális nyelvhasználatra való törekvésének* és egyben a *jelentés megkötése* ellen ható formamegoldásait, a műfajkeveredés, műfajváltás vagy a fiktív és valós történeti szereplők interakciója szempontjából.

A *Tükör*-írások referenciális telítettsége annak a problematikus értelmezői hagyománynak az újragondolására indít, mely különböző realizmusfogalmakhoz és -értelmezésekhez köthető. A 2005-ben kiadott *Az újraolvasott Móricz* című tanulmánykötetben azt olvashatjuk, „az úgynevezett realizmus fogalma napjainkra gyakorlatilag teljesen irrelevánssá vált”.²⁴ Az azóta eltelt tizennégy évben a befogadói kérdésirányok megváltoztak. A realizmus kapcsán felélénkülő kortárs vélekedések számontartják a Móricz újraolvasási folyamatokat, mint Szilasi László is: „A realizmus (...) felfogása elsősorban a megújuló Móricz-recepció teljesítményeként jött létre a mai magyar irodalmi gondolkodásban.”²⁵ A levelezés és *Tükör*-jegyzetek a közeljövőben minden bizonnyal a Móricz-recepció eseményeinek részévé válnak, amennyiben az autentikus szövegeken keresztül folytatódik egy írói tradíció megértése és értelmezésének tovább alakítása.

²⁴ BEKE JUDIT: Átok és panasz (Balassa Péter Móricz recepciójáról). In: *Az újraolvasott Móricz*. Szerk. Onder Csaba. Nyíregyháza, 2005. Nyíregyházi Főiskola Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Kar, 24.

²⁵ SZILASI LÁSZLÓ: „mintha”-változatok: A referencia-illúzió felkeltésének retorikai stratégiái a mai magyar prózában. Bárka, 2006. 6. sz. 80.